

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE, LITERE ȘI ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOLOGIE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:
Conf. univ. dr. habil PAUL VIRGIL NANU

Student-doctorand:
IULIANA MARILENA TARCĂ (FIRU)

Alba Iulia
2023

MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE, LITERE ȘI ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOLOGIE

**LITERATURA GORJULUI.
ÎNCEPUTURI, MODELE ȘI SPIRIT
CREATOR CONTEMPORAN**

Conducător de doctorat:

Conf. univ. dr. habil PAUL VIRGIL NANU

Student-doctorand:

IULIANA MARILENA TARCĂ (FIRU)

Alba Iulia

2023

CUPRINS

Introducere

Capitolul 1: Problematika literaturii gorjenești în perspectivă diacronică: secolele XV-XIX

1. 1. Literatura veche din Țara Românească și constituirea literaturii gorjenești-secolele XV-XVII

1. 1. 1. Istoriografia română și contextul istorico-religios

1. 1. 2. Figuri literare ale secolului XVIII în Țara Românească

1. 2. Epoca de tranziție de la literatura veche la cea modernă: secolul XIX.

Literatura populară și cultă

1. 2. 1. Cronicile și povestirile rimate din Țara Românească. Fundamentul literaturii populare gorjenești

1. 2. 2. Creațiile populare gorjenești – sursă de inspirație pentru literatura cultă

1. 3. Personalități, exemple și modele în literatura Gorjului din secolul XIX

1. 3. 1. Perspectivă asupra literaturii Gorjului în primele decenii ale secolului XIX

1. 3. 2. Literatura gorjenească de la Revoluția din 1848 și până la sfârșitul secolului XIX

Capitolul 2: Spiritul creator în literatura Gorjului din secolul XX. Valoare și modele literare

2. 1. Creațiile lirice gorjenești

2. 1. 1. Lirica rurală gorjenească

2. 1. 2. Epigrame și epigramaști gorjeni din secolul XX

2. 1. 2. 1. Contextul apariției epigramei românești

2. 1. 2. 2. Apariția epigramei gorjenești

2. 1. 2. 3. Tudor Arghezi – epigramist

2. 1. 2. 4. Epigramaști gorjeni de seamă. Epigramaști pre și post-revoluționari

2. 1. 3. Fabula gorjenească.

2. 1. 4. Poezia patriotică gorjenească

2. 1. 5. Literatura Gorjului în fața cenzurii. Creatori, disidenți, supraviețuire

2. 2. Creațiile epice gorjenești

2. 2. 1. Structuri narrative și particularități tematice și stilistice ale prozei scurte

2. 2. 2. Matricea originală a imaginarului în basmele lui Sabin Velican

- 2. 2. 3. Semnificații simbolice și rețele tematice în romanele lui Sabin Velican
 - 2. 2. 3. 1. Romanul social – spații emblematice
 - 2. 2. 3. 2. Romanul copilăriei sau despre vârsta inocenței
 - 2. 2. 3. 3. Romanul adolescenței sau despre vârsta marilor aspirații
 - 2. 2. 3. 4. Romanul tinereții sau despre vârsta marilor încercări

Capitolul 3: Constantin Brâncuși în geografia literară a Gorjului

3. 1. Aforismele, metafore ale cuvântului brâncușian

3. 2. Artistul, ceilalți și opera sa aforistică

3. 3. Poetica reprezentării

3. 4. Imaginarul cultural al *Păsării măiestre*

3. 5. Brâncuși în operele scriitorilor gorjeni

- 3. 5. 1. *Infinitul Brâncuși* sub semnul lexiconului mental
- 3. 5. 2. Brâncuși în creațiile poetice gorjenești
- 3. 5. 3. Brâncuși în tabletele argheziene

Capitolul 4: Ecouri regionale în publicații gorjenești

4. 1. Personalități gorjene culturale și publicistice din presa locală

4. 1. 1. Scurtă incursiune în istoria presei gorjene

- 4. 1. 2. Azi despre ieri... revista „Portal-MĂIASTRA”

4. 2. Brâncuși-prezent și trecut în revista „Portal-MĂIASTRA”

- 4. 2. 1. Amintiri despre Brâncuși
- 4. 2. 2. Brâncuși – evenimente editoriale
- 4. 2. 3. Incursiuni brâncușiene literare
- 4. 2. 4. Actual și actualitate în exegeza contemporană brâncușiană

4. 3. Tudor Arghezi în revista „Portal-MĂIASTRA”

- 4. 3. 1. Gorjeanul Tudor Arghezi
- 4. 3. 2. Tudor Arghezi în Lagărul de internați politici de la Târgu Jiu
- 4. 3. 3. Tudor Arghezi în viziunea exegeților gorjeni
- 4. 3. 4. Tudor Arghezi, între amintire și actualitate

4. 4. *Varia miscellanea*: alți autori și alte publicații gorjenești din secolul XXI

Concluzii

Referințe bibliografice

Dicționare & webografie

Cuvinte cheie: diacronie, literatură gorjencească, Brâncuși, istoriografie, modele literare, spiritualitate, artă, realitate, gen liric, gen epic, simboluri, viziune, aforisme, regional, identitate, imaginar cultural, presă, evoluție.

Prezenta teză de doctorat, intitulată *Literatura Gorjului. Începuturi, modele și spirit creator contemporan*, are ca fundament atât dorința și necesitatea de a investiga modul în care a luat naștere literatura în județul Gorj, precum și evoluția acesteia și identificarea spiritelor creatoare care prin activitatea lor literară și publicistică au contribuit la progresul literaturii până în zilele noastre. Am considerat esențial de cercetat din perspectivă diacronică și evoluția literaturii în spațiul literar, cultural și artistic al Olteniei de Nord.

Nu ne-am propus nicidecum prin această lucrare să separăm izoglosele spațiului gorjencesc de cel național, ci doar să cunoaștem mai bine și totodată să descoperim scriitorii locali și oamenii de cultură care au pus bazele literaturii gorjenești de-a lungul timpului și până în prezent. Evidențierea unui permanent „localism creator” gorjencesc s-a concretizat prin cultivarea gustului literar și artistic al celor care au crezut în puterea cuvântului scris sau au dovedit că talentul și munca sunt pilonii unei culturi permanente.

Termenul de localism creator este un concept despre care criticul literar Alexandru Dima scrie în revista „Familia”: „«localismul» teoretizează și militează pe baza realității geografico-sociale imediate, vii și concrete a «locului»”¹. Formarea unei perspective unitare despre județul Gorj din punct de vedere literar și cultural nu ar fi fost posibilă fără acei literați gorjeni, care și-au manifestat de-a lungul timpului continua preocupare pentru dezvoltarea literaturii gorjenești. De asemenea, fără recunoașterea sculptorului Brâncuși ca exponent literar al spațiului autohton, cultura Gorjului cu siguranță ar fi fost astăzi mai săracă. De fiecare dată când am întâlnit creații literare gorjenești care urmăreau filonul artistic brâncușian sau am regăsit în coloanele revistelor locale numeroase articole despre „titanul de la Hobița”, am remarcat prețuirea scriitorilor gorjeni pentru Brâncuși.

Pornind de la acest deziderat, ni s-au deschis noi perspective de cercetare. Complexitatea informațiilor revelate au validat progresul continuu al literaturii gorjenești, astfel că subiectul lucrării a fost extins și consolidat pe două direcții fundamentale: pe de o parte valorizarea autorilor gorjeni care, de-a lungul timpului, au contribuit prin activitatea literară și culturală la dezvoltarea literaturii gorjenești, iar, pe de altă parte, confirmarea sculptorului Brâncuși ca exponent al geografiei literare a Gorjului și deopotrivă al universalității.

¹ Al. Dima, *Localismul creator*, în revista „Familia”, seria III, anul II, Institutul de Arte Grafice A. Sonnenfeld Soc. An., aprilie-mai 1935, Oradea, p. 3.

Referitor la stadiul actual al cunoașterii informațiilor ce privesc formarea literaturii Gorjului din perspectivă diacronică, menționăm că nu am întâlnit lucrări de specialitate sau experiențe de cercetare pe plan local care să ofere detalii vaste despre începuturile fenomenului literar gorjenesc. Am descoperit doar informații adiacente despre anumite perioade de timp sau doar despre anumiți scriitori locali. Negreșit, fără acestea nu am fi reușit să realizăm o radiografiere a evoluției literaturii gorjenești din secolul XV și până în prezent. Amintesc lucrările unor istorici, cercetători, scriitori sau publiciști gorjeni care s-au implicat de-a lungul timpului în viața literar-artistică a Gorjului, devenind puncte de reper pentru cei interesați de trecutul literar.

Este vorba de cercetătorul Vasile Cărăbiș cu lucrările *Istoria Gorjului, Folclor din Oltenia și Muntenia. Texte alese din colecții inedite, Publicații periodice din Gorj. Documentar*; de istoricul Alexandru Ștefulescu cu lucrarea *Gorjul istoric și pitoresc*; de scriitorul Ion Mocioi cu lucrările *Folclor din Gorj. Cîntece de pe Tismana și Poeți și poezie în Gorj*; de scriitorul Al. Doru Șerban cu lucrarea *Personalități care au fost în Gorj și Autori gorjeni și cărțile lor: dicționar* – în colaborare cu scriitorul Nelu Vasile – de scriitorii Sorin Băleanu și Tudor Berca cu lucrările *Personalități gorjene la sfârșit de mileniu și Personalități gorjene la cumpăna dintre milenii*; de istoricul Gheorghe Nichifor în calitate de coordonator al lucrării *Oameni și fapte din Târgu Jiul de altădată*; de cercetătorii Gelu Birău, Adrian Frățilă, Spiridon Popescu, în calitate de coordonatori ai volumului *Antologia membrilor Uniunii Scriitorilor din România care trăiesc în Gorj*; de publicistul Ion Tarbac cu lucrarea *Istoria presei gorjene (File)*.

Pentru atingerea acestor obiective, cercetarea s-a realizat sistematic și a cuprins două modalități de abordare: cercetarea fundamentală sau teoretică și cercetarea aplicativă. Metodele utilizate au fost variate, între care sinteza, analiza, ordonarea și sistematizarea informațiilor, comparația și interpretarea datelor. Complexitatea subiectului prezentei lucrări de doctorat a condus la organizarea demersului în patru capitole:

1. Problematika literaturii gorjenești în perspectivă diacronică: secolele XV-XIX;
2. Spiritul creator în literatura Gorjului din secolul XX. Valoare și modele literare;
3. Constantin Brâncuși în geografia literară a Gorjului;
4. Ecouri regionale în publicații gorjenești.

Aceste capitole au urmărit din punct de vedere diacronic – secolele XV-XXI – continua dezvoltare a literaturii Gorjului în ciuda variatelor contexte istorice, sociale și politice în care s-a aflat județul de-a lungul timpului. Originalitatea tezei constă în noutatea realizării unei perspective diacronice asupra literaturii gorjenești: secolele XV-XXI. Pentru

început, am surprins contextul socio-istoric în care s-a format literatura în județul Gorj, pornind de la radiografierea scrierilor patristice și istorice. Mai apoi, am valorificat modelele literare ale literaturii gorjenești din secolul XX prin raportare la creațiile lirice și epice. În final, am cercetat spațiul publicistic gorjenesc din secolul XXI, deoarece revistele locale de cultură apărute după anul 2001 redau continua preocupare a literaților gorjeni, și nu numai, pentru sustenabilitatea literaturii gorjenești și, implicit, pentru valorificarea progresului valorilor literare, culturale și artistice din județul Gorj.

Pornind de la premisa că numele unui scriitor este adesea corelat cu zona din care provine, atunci el poate deveni o marcă identitară a spațiului său autohton. În lucrarea de față, ne propunem să conturăm și personalitatea scriitorilor care au contribuit la dezvoltarea literaturii, fie că au sau nu rădăcini natale gorjenești. Prin scriitor gorjean nu-l înțelegem doar pe acela care s-a născut în Gorj, ci pe cel care fie s-a stabilit aici, fie deși a plecat în altă parte, a păstrat legături cu oamenii de cultură locali, s-a implicat în buna desfășurare a manifestărilor literare sau culturale la nivelul județului sau a avut o activitate publicistică constantă în coloanele revistelor și ziarelor gorjenești.

Mai mult decât atât, dacă prin opera sa artistică Brâncuși și-a afirmat vocația universalității, atunci am considerat necesară o cercetare riguroasă a preocupărilor scriitorilor și exegeților gorjeni, și nu numai, de a evidenția valoarea pe artistul o are și astăzi pentru mediul cultural gorjenesc.

Scopul primului capitol, *Problematica literaturii gorjenești în perspectivă diacronică: secolele XV-XIX*, a fost acela de a evidenția în ce măsură o perspectivă asupra literaturii gorjenești evidențiată sub aspect diacronic oferă un punct de reper celor care doresc să afle care au fost începuturile scrierilor literare în județ. Inițial, s-au urmărit coordonatele istorice și religioase în vederea stabilirii conexiunilor cu alte regiuni limitrofe în care Gorjul s-a aflat în diverse perioade de timp. Mai apoi, s-au cercetat sursele de inspirație care au stat la baza apariției primelor scrieri gorjenești și astfel am dovedit că ele se află în strânsă legătură atât cu trecutul istoric și autoritățile politice ale domnitorilor, cât și cu folclorul, frumusețile naturii și statornicia vieții rurale.

Acest prim capitol este structurat în trei subcapitole: *Literatura veche din Țara Românească și constituirea literaturii gorjenești – secolele XV-XVIII; Epoca de tranziție de la literatura veche la cea modernă: secolul XIX. Literatura populară și cultă; Personalități, exemple și modele pentru literatura Gorjului din secolul XIX*. Acest capitol se dorește a fi o încercare de a afla modul în care s-au format scrierile religioase în județul Gorj. Inițial pe teritoriul Olteniei au existat mai multe județe, însă unele au dispărut în timp: județul Jaleșului,

județul Motrului și județul Gilortului. Dacă din punct de vedere istoric Oltenia era parte integrantă a Țării Românești – cu excepția celor 21 de ani când s-a aflat sub ocupație habsburgică – am considerat importantă inserarea acelor informații cu privire la scrierile patristice și istorice care prin valoarea lor literară și culturală au influențat literatura gorjencească de mai târziu.

Am analizat și numeroase aspecte ale literaturii române vechi sub context religios și politic. Scriitorii vremii au avut ca sursă de inspirație scrierile religioase, folclorul și trecutul istoric, fapt pentru care valorificarea surselor care au stat la baza formării operelor literare a fost definitorie. După cum știm, nu există până în secolul XVI niciun text redactat și păstrat în limba română. Scrierea *Tetraevangheliarului slavon* – cea mai veche scriere slavonă datată din Țara Românească – de către călugărul Nicodim de la Tismana între anii 1404-1405 este o primă direcție prin care accepțiunile isihasmului ca doctrină ascetică au devenit sursă de inspirație pentru scrierile religioase. Prin faptul că Nicodim de la Tismana a adus pe pământ românesc de la Muntele Athos toate învățăturile primite, el a insuflat apropiaților bogata sa cultură, fiind reprezentantul literaturii religioase gorjenești din secolul XV.

Scrierile secolului XVI vor avea un caracter religios și istoric. În acest sens, am făcut trimitere la capodopera literaturii române vechi, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, lucrare atribuită lui Neagoe Basarab, voievodul Țării Românești. Valoarea scrierilor din acea vreme era dată de contextul istoric în care se afla regiunea Oltenia, ca parte integrantă a Țării Românești.

Odată cu secolul XVII, încep să se dezvolte spațiile mănăstirești, astfel că învățătura se realiza fie aici, fie la curțile domnești. Începutul secolului XVII indică apariția primelor cronici în limba română, între care *Cronica domniei lui Mihai Viteazul*. Aceasta este prima cronică originală păstrată și-i aparține marelui logofăt oltean Teodosie Rudeanu, fiind transmisă indirect, printr-o prelucrare latină a diplomatului german Balthasar Walther-junior din Silezia. Matei Basarab este cel care se implică activ în viața culturală a vremii prin tipărirea de cărți în limba română și slavonă. Ucenici ai domnitorilor, unii cronicari s-au aflat în diverse împrejurări alături de superiorii lor, iar printre cele mai cunoscute cronici ale Țării Românești amintim *Letopisețul Cantacuzinesc* și *Letopisețul Bălenilor*, ambele lucrări fiind sursă de inspirație pentru scriitorii în operele lor literare.

Pe lângă faptul că domnitorii se implică în furnizarea de informații politice ucenicilor în vederea scrierii de cronici, înalți prelați ai Țării Românești se implică în viața culturală și literară a sfârșitului de secol XVII și început de secol XVIII, între care Antim Ivireanul. Mitropolit al Țării Românești, el publică diverse cărți religioase în limba greacă, slavonă și

română, se implică în realizarea unor traduceri și primește necondiționat sprijinul domnitorului Constantin Brâncoveanu în toate acțiunile întreprinse. De asemenea, cronicarii munteni Radu Popescu, Radu Greceanu și stolnicul Constantin Cantacuzino sunt personalitățile care prin bogata lor activitate literară au contribuit la evoluția cronicilor în secolul XVIII.

Secolul XIX este un secol al schimbărilor, în care trecerea de la literatura veche la cea nouă s-a realizat constant. Sursele majore de inspirație care au reprezentat esența literaturii gorjenești nu s-au rezumat doar la aspectele sociale, istorice și religioase, ci și la cele populare. Astfel, am identificat acele scrieri prin care literatura populară s-a dovedit a fi fundamentul literaturii culte. Cronicile și povestirile versificate din secolele XVII și XVIII au avut o circulație viabilă în timp și au surprins spiritul autentic al celor care în urma desfășurării unui eveniment – cum ar fi moartea lui Constantin Cantacuzino sau moartea lui Constantin Brâncoveanu – au dorit transmiterea lui prin viu grai. Pe lângă aceste cronici versificate, folclorul devine o sursă de inspirație și o punte către formarea creațiilor literare. Identificată tot sub aspect versificat, folcloristica este extrem de bogată în județul Gorj, dovadă făcând-o culegătorii de folclor din județul Gorj, între care Grigore G. Tocilescu, Vasile Cărăbiș și Ion Mocioi.

Întoarcerea la origini și la marile valori ale trecutului național este elementul fundamental pe care literații gorjeni ai secolului XIX l-au avut în vedere în scrierea operelor literare. Astfel, îi amintim pe Dinicu și Iordache Golescu, Alexandru Pelimon, Alexandru Ștefulescu, Emanuel Părăeanu, adevărate modele pentru autorii gorjeni. Identificarea aspectelor comune ale operelor celor menționați, dar și impactul pe care aceștia l-au adus în viața literară și culturală a județului a făcut ca poziția literaturii gorjenești în secolul XIX să se ridice la standardele literaturii naționale.

Prin scrierile literaților vremii și prin contribuția lor la formarea și dezvoltarea literaturii naționale în genere și a celei gorjenești în particular, județul Gorj poate fi considerat o adevărată vatră a culturii și spiritualității române. Fie că au fost opere literare propriu-zise, scrieri patristice, cronici, traduceri, jurnale de călătorie sau simple materiale folcloristice, toate au reprezentat un pilon veritabil în constituirea literaturii gorjenești din secolul XV până în secolul XIX.

Elementele de noutate ale acestui capitol constau în valorificarea literaturii Gorjului dincolo de limitele sale teritoriale, mai exact în aria muntească din care județul în mod cert a făcut parte într-o perioadă istorică în care Oltenia a fost parte integrantă a Țării Românești, deci până în a doua jumătate a secolului XIX.

O bună cunoaștere a modului în care s-a format literatura în Gorj în secolele XV-XIX va deschide noi orizonturi spre o privire în ansamblu a surselor de inspirație pentru scriitorii gorjeni ale căror scrieri vor fi edificatoare în secolul XX: trecutul istoric și autoritatea politică a domnitorilor, folclorul, frumusețile județului și statornicia vieții rurale.

Demersul lucrării își consolidează viitoarele direcții de cercetare în literatura gorjencească a secolului XX, astfel că cel de-al doilea capitol al lucrării, *Spiritul creator în literatura Gorjului din secolul XX. Valoare și modele literare*, valorifică acele creații literare definitorii pentru spațiul gorjencesc al secolului trecut. Vorbim de acele scrieri epice și lirice ale unor scriitori gorjeni, care s-au circumscris anumitor specii literare și au surprins elementele dinamice ale identității etnice, literare și culturale a județului. Acest capitol a avut ca direcții de cercetare modelele literare ale spațiului gorjencesc din secolul trecut. A existat un interes continuu din partea literaților gorjeni pentru dezvoltarea literaturii, astfel că s-a continuat tradiția înnoirii scrierilor din epocile precedente la nivel problematic, de conținut sau formal. În acest sens, amintim nume precum Al. Doru Șerban, Ion Mocioi, Nicolae Dragoș, Artur Bădița, Tudor Arghezi, Al. C. Calotescu-Neicu, Dumitru G. Tabacu, Ion Cănașoiu, Victor Barbu, Călin Deaconu, Grigore Lupescu, Gheorghe Vâlcea-Tunși, Gheorghe Grigurcu, Sabin Velican, Ion Lilă, Ion Cepoi etc.

Capitolul reunește sub aspect tematic două subcapitole: *Creațiile lirice gorjencești și Creațiile epice gorjencești*. Ambele sunt structurate pe mai multe subcapitole, care prin specificul lor redau modelele literare ale secolului XX. Speciile literare abordate de scriitorii menționați au fost dintre cele mai vaste, având în prim-plan imaginea omului nu ca simplu individ cu trăsături fizice și morale, ci întregirea portretului său din punctul de vedere al perspectivei sociologice și filosofice. Fie că vorbim despre fabulă, epigramă, basm, nuvelă, povestire, roman etc., fiecare specie literară este puternic individualizată și valorificată în mod unic de fiecare autor gorjean. A fost o reală bucurie să descoperim că atenția literaților gorjeni s-a îndreptat spre viziuni creatoare diverse, formând astfel o arhitectură a întregului, definitorie pentru secolul XX. Din perspectiva actualității, considerăm că cititorul prezentei lucrări de cercetare își completează limitele și limitările peisajului literar gorjencesc, din care fac parte, nu în ultimul rând, și personalități culturale precum Jean Bărbulescu și Nicu D. Miloșescu, care au fost au susținut demersul autorilor și au ajutat la apariția scrierilor în coloanele ziarelor și la editurile gorjencești din secolul trecut.

În *Lirica rurală gorjencească* ne-am îndreptat atenția asupra scriitorilor Al. Doru Șerban, Nicolae Dragoș, Ion Mocioi și Artur Bădița, care au reușit prin creațiile lor poetice să

ofere câteva repere importante în conturarea aceluia univers rural gorjenesc care rămâne și astăzi un izvor inepuizabil de inspirație din punct de vedere spiritual și identitar.

Demersul *Epigrame și epigramiști gorjeni din secolul XX* reunește o privire în ansamblu atât a contextului în care a avut loc apariția epigramei românești, cât și a modului în care această specie literară a fost valorificată de scriitorii gorjeni. Deși epigrama a apărut inițial în presa gorjencească a vremii, evoluția ei s-a concretizat mai târziu în apariția unor volume ca dovadă a faptului că spiritul umoristic și satiric a fost întotdeauna prezent în sfera preocupărilor literare ale autorilor. Este interesat de urmărit existența acelor dueli epigramatice cu care scriitorii obișnuiau să-și răspundă la atacurile din diverse publicații. Printre epigramiștii gorjeni ai secolului XX, amintim: Al. C. Calotescu-Neicu, Dumitru G. Tabacu, Ion Cănașoiu, Victor Barbu, Al. Doru Șerban, Adrian Becherete și Grigore Lupescu. Fiecare dintre cei menționați a cultivat cititorilor gustul pentru umor și ironie subtilă.

Tudor Arghezi a rămas un nume sonor în dezvoltarea epigramei ca specie literară, fiind inclus în peste cinci volume colective de gen. Rădăcinile oltenesti nu l-au desprins nicicând de Gorj, dovadă că a publicat epigrame de-a lungul timpului în ziarul „Gorjeanul”. Epigramele apărute în diverse antologii sunt o mărturie incontestabilă a talentului său literar.

Filonul umoristic și ironic al epigramelor este corelat cu cel al fabulelor, dovadă că există o posibilă conexiune între acestea. Subcapitolul *Fabula gorjencească* reunește acei autori gorjeni – Al. Doru Șerban, Călin Deaconu, Nicolae Dragoș, Ion Cănașoiu – care prin scrierea de fabule au contribuit la dezvoltarea literaturii gorjencești. Odată cu subcapitolul *Poezia patriotică gorjencească* registrul tematic al scrierilor gorjencești este relativ schimbat, deoarece accentul este pus pe lirica dezvoltării sentimentelor de dragoste și devotament față de popor.

Centrul demersului *Literatura Gorjului în fața cenzurii. Creatori, disidenți, supraviețuire* se focalizează pe situarea poetului și criticului literar Gheorghe Grigurcu în spațiul literar și cultural gorjenesc din secolul XX. În ciuda regimului dictatorial în care a trăit și a opresiunilor politice marcate de cenzură – care i-au schimbat deseori cursul vieții – el a reușit să publice un număr impresionant de volume de poezii și critică literară. Gheorghe Grigurcu rămâne și astăzi un nume cu rezonanță pentru spațiul literar și cultural gorjenesc.

Preocuparea literaților gorjeni pentru specii literare precum basmul, povestirea, nuvela sau romanul este definitorie pentru spațiul literar din secolul XX. În acest sens, subcapitolul *Structuri narative și particularități tematice și stilistice ale prozei scurte* are în prim-plan operele prozatorilor Al. C. Calotescu-Neicu, Ion Cepoi, Ion Lilă, Nicolae Dragoș și Sabin Velican. Am ales această direcție de studiu, deoarece acești patru prozatori reliefează în

povestirile și nuvelele lor cele mai ascunse trăiri ale ființei umane, profund ancorate în absurdul existenței. De asemenea, unele texte ilustrează și un filon științifico-fantastic, cu un substrat mitic și filozofic.

Subcapitolele *Matricea originară a imaginarului în basmele lui Sabin Velican* și *Semnificații simbolice și rețele tematice în romanele lui Sabin Velican* se fundamentează pe opera celui mai prolific prozator gorjean al secolului XX, Sabin Velican, model și om de o impresionantă cultură. Acesta a rămas în istoria învățământului din Târgu Jiu prin faptul că a sprijinit construirea Școlii Gimnaziale „Sf. Nicolae” din Târgu Jiu – din donații și serbări școlare – al cărei director a fost până în 1948.

Capitolul al treilea, *Constantin Brâncuși în geografia literară a Gorjului*, s-a constituit plecând de la premisa că o personalitate de renume mondial asemenea sculptorului Brâncuși nu avea cum să lipsească din perimetrul cultural gorjenesc. Bineînțeles, rădăcinile sale hobițene, realizarea în 1938 a Ansamblului monumental „Calea Eroilor” de la Târgu Jiu și atașamentul manifestat public față de olteni și locurile natale au stat la baza includerii lui Brâncuși în spațiul literar și cultural-artistic al Gorjului. Discutăm de existența acelor creații literare în care omul și artistul Brâncuși ocupă un loc central. Acestea aparțin autorilor gorjeni Tudor Arghezi, Nicolae Dragoș, Adrian Frățilă, Ion Mocioi, Zenovie Cârlușea, Valeriu Butulescu, Dumitru Dănău și Aurelia Găvănescu. Includerea artistului în universalitate s-a realizat prin analiza aforismelor sale, prin reliefa psihismului formelor dematerializate și prin cercetarea imaginarului cultural al *Păsării măiestre*.

Capitolul expune, pe de o parte, o privire nuanțată asupra aforismelor lui Brâncuși, iar, pe de altă parte, identificarea acelor scriitori gorjeni a căror admirație pentru artist a fost evocată în sfera creațiilor literare. În demersul *Aforismele, metafore ale cuvântului brâncușian* am evidențiat rolul major al cugetărilor artistului în înțelegerea operelor de artă. Aforismele au fost fie scrise sau rostite în diverse circumstanțe, la interviuri sau expoziții, fie notate cu diferite ocazii de prieteni, exegeți literari sau critici de artă care i-au urmărit îndeaproape operele de artă.

Brâncuși nu a dorit să-și expună viața personală publicului, lucru afirmat de nenumărate ori. Curiozitatea de a-l cunoaște pe artist și prin prisma cugetărilor transmise apropiaților ne-a conferit posibilitatea de a analiza mărturisirile persoanelor care l-au cunoscut și care au intuit valoarea aforismelor sale. Astfel, în subcapitolul *Brâncuși, ceilalți și opera sa aforistică* am cercetat perspectivele multiple ale celor care l-au cunoscut pe artist: V. G. Paleolog, Milița Petrașcu, Mac Constantinescu, Cella Delavrancea, Ștefan Georgescu-Gorjan, Petre Pandrea, Carola Giedion-Welcker, Marcel Mihalovici, Marcel Duchamp, Jacqueline

Matisse-Monnier, Marthe Lebherz, Lizica și Irina Codreanu etc. Unele mărturisiri la care am făcut trimitere apar redată integral în lucrările Doinei Lemny, cercetător de origine română al operei lui Brâncuși la Muzeul Național de Artă Modernă de la Centrul Georges Pompidou din Paris.

În subcapitolul *Poetica reprezentării* am valorificat psihismul formelor dematerializate la Brâncuși în corelație cu poetica imagiștilor Mina Loy, W. B. Yeats, Ezra Pound, Anise Koltz, Alexandre Voisard, Lucian Blaga etc. Pentru aceștia, operele artistului au fost o sursă viabilă de inspirație.

În *Imaginarul cultural al «Păsării măiestre»* am urmărit modul în care conceptul cultural al *Păsării măiestre* transcende literatura, sculptura, arta populară și cea folclorică. Am ales această abordare pentru a evidenția că *Măiastra* lui Brâncuși – deseori amintită în aforisme și creată până la perfecțiune – este și ea o sursă de inspirație care a stat la baza perpetuării conceptului în diferite domenii.

Subcapitolul *Brâncuși în operele scriitorilor gorjeni* cuprinde trei părți: *«Infinitul Brâncuși» sub semnul lexiconului mental, Brâncuși în creațiile poetice gorjenești, Brâncuși în tabletele argheziene*. Demersul vizează modul în care artistul a fost inclus în sfera preocupărilor literare de unii scriitori gorjeni. Privind la nivel mental drama *Infinitul Brâncuși* de Valeriu Butulescu, putem spune că în plan aforistic se poate ilustra viziunea despre lume și viață a personajului omonim artistului Brâncuși. De altfel, totul ilustrează realitatea, autorul Valeriu Butulescu având meritul de a o reda cu suficiente amănunte veridice. Acțiunea piesei se petrece la Paris, în atelierul artistului, în zilele de 15-16 martie 1957. În planul realității, observăm cu ușurință că este vorba de data și locul morții artistului.

În demersul *Brâncuși în creațiile poetice gorjenești* am reliefat că, deși egale ca importanță, dar diferite ca varietate, versurile scriitorilor gorjeni sugerează o apropiere de Brâncuși-omul și Brâncuși-artistul. Ridicarea Ansamblului monumental „Calea Eroilor” de la Târgu Jiu poate fi un motiv în plus pentru a întări ideea că testamentul spiritual al artistului a fost cu ani în urmă „semnat”, iar câteva personalități scriitoricești – pe care le putem considera drept „moștenitori” literari brâncușieni – sunt aceia care îi dedică numeroase creații, ca semn de prețuire atât pentru operele sale de artă, cât și pentru cel care rămâne figura emblematică a județului Gorj.

Deopotrivă, cel care i-a intuit artistului succesul deplin în plan artistic, a fost scriitorul Tudor Arghezi, aspect reliefat în trei articole din volumul *Tablete de cronicar*. Rădăcinile oltenești ale lui Constantin Brâncuși și Tudor Arghezi sunt și astăzi dovezi ale atașamentului pe care cei doi l-au avut față de spațiul autohton. Cu emoție, sensibilitate și mult har, ritmul

ideilor argheziene din *Tabletele de cronicar* despre operele lui Brâncuși formează o concepție pur arbitrară ale cărei concluzii sunt situarea sculptorului în rândul marilor valori artistice internaționale. Chiar dacă de-a lungul timpului s-au conturat diverse interpretări și corelări privitoare la opera brâncușiană, ținându-se cont de „românismul lui Brâncuși (chiar discret camuflat), panteismul, vizionarismul, dimensiunea mitică (excesivă), fuga sau retragerea din lume, epatarea vizitatorilor, ignoranța (greu) camuflată, jocul dublu rural/urban”, Tudor Arghezi reușește să surprindă valoarea inestimabilă a creațiilor brâncușiene.

Spiritul creator al secolului XX devine esența dezvoltării literaturii Gorjului. Preocuparea continuă a scriitorilor gorjeni atât pentru receptarea genului liric și epic în genere, cât și pentru evocarea aspectelor artistice brâncușiene în diverse adeviziuni lirice sau dramatice, în particular, este o mărturie a faptului că puterea cuvântului îmbracă haina unei arte adevărate, aceea a scrisului frumos, care se dovedește a fi chintesența înțelegerii universului literar-artistic gorjenesc.

În capitolul al patrulea – *Ecouri regionale în publicații gorjenești* – am cercetat unele reviste locale apărute în secolul XXI, care promovează pe de o parte valorile culturale și literare ale secolului XX, iar pe de altă parte valorifică acei scriitori gorjeni contemporani care continuă filonul literar-artistic al predecesorilor.

Publicarea constantă de articole în coloanele revistelor gorjenești întărește convingerea potrivit căreia există în prezent, în județul Gorj, o activitate scriitoricească densă și dinamică. Publicațiile gorjenești care au reprezentat centrul ultimului capitol sunt revistele „Portal-MĂIASTRA”, „Confesiuni” și „Spicon”. Am ales aceste reviste, deoarece sunt apariții prestigioase atât pentru spațiul cultural gorjenesc, cât și pentru cel național și internațional. Primele două se află sub egida Uniunii Scriitorilor din România, iar cea de-a treia aparține Asociației Cercetătorilor și Autorilor de Carte Gorjeni „Al. Doru Șerban” Târgu Jiu.

Acest ultim capitol este structurat în patru subcapitole. Accentul este pus, deopotrivă, pe trimiterile către istoria presei gorjene și spre acele personalități culturale și publicistice ale revistelor gorjenești amintite.

Revista „Portal-MĂIASTRA” a văzut lumina tiparului în anul 2005 și are până în prezent 67 de numere, astfel că întregul colectiv redacțional a fost preocupat de promovarea literaturii și culturii gorjenești, situând-o în actualitate. Ținând cont de acest deziderat, am considerat necesară acordarea unei atenții deosebite celor două personalități cu origini gorjenești, Constantin Brâncuși și Tudor Arghezi, al căror nume este mereu evocat de condeii scriitorilor și exegeților gorjeni.

Scopul demersului *Brâncuși – prezent și trecut în revista «Portal-MĂIASTRA»* a fost acela de a reliefa atenția de care artistul se bucură și astăzi în ceea ce privește spiritualitatea gorjencească prin raportare atât la instituirea frumosului în operele de artă, cât și la originalitatea și profunzimea creatoare. Capitolul cuprinde patru părți cu titluri tematice: *Amintiri despre Brâncuși, Brâncuși – evenimente editoriale, Incursiuni brâncușiene literare și Actual și actualitate în exegeza contemporană brâncușiană.*

În ceea ce-l privește pe Tudor Arghezi, am considerat că atât originile gorjencești pe linie paternă, cât și dragostea și legătura permanentă pe care a păstrat-o cu oamenii de cultură gorjeni – în special cele formate odată cu detenția de câteva luni în Lagărul de internați politici de la Târgu Jiu – au fost pilonii pe care s-a fundamentat demersul *Tudor Arghezi în revista „Portal-MĂIASTRA”*. Astfel, acest subcapitol prezintă sub aspect tematic preocuparea literaților gorjeni pentru poetul *Cuvintelor potrivite*. Demersul cuprinde tot patru părți: *Gorjeanul Tudor Arghezi, Tudor Arghezi în Lagărul de internați politici de la Târgu Jiu, Tudor Arghezi în viziunea exegeților gorjeni, Tudor Arghezi, între amintire și actualitate.*

Sub aspect general, capitolul *Varia miscellanea: alți autori și alte publicații gorjencești din secolul XXI* urmărește pe de o parte considerațiile scriitorilor gorjeni contemporani referitoare la autorii locali care în secolul XX au activat în spațiul literar gorjencească, iar, pe de altă parte, îi reliefează pe acei scriitori care astăzi au aceleași preocupări literare. În acest sens, am cercetat revistele „Confesiuni” și „Spicon”, prima apărută în anul 2012, iar a doua în anul 2018. Precizăm că revista „Confesiuni” este o publicație de literatură și artă, fiind editată cu sprijinul Centrului de Cercetare, Documentare și Promovare „Constantin Brâncuși din Târgu Jiu”. Deși aceasta cuprinde numeroase articole privitoare la sculptorul gorjean, ele nu vor reprezenta sfera noastră de documentare. Asemenea revistei de literatură, arte și istorie culturală „Spicon”, ne-am ocupat doar de identificarea acelor literați gorjeni, colaboratori constanți ai publicației, care se implică activ în viața comunității culturale locale prin scrierea de articole pe diverse teme literare și culturale.

Numeroși oameni de cultură gorjeni – și nu numai – au demonstrat, prin articolele publicate în mod constant sau permanent în coloanele celor trei reviste locale, că există în spațiul publicistic gorjencească un interes continuu atât pentru modelele literar-artistice asemenea lui Constantin Brâncuși sau Tudor Arghezi, cât și pentru scriitorii gorjeni contemporani pentru care spiritul creator rămâne cheia asigurării continuității literaturii gorjencești. Între aceștia, îi amintim pe Zenovie Cârlogea, Ion Mocioi, Nicolae Dragoș, Ion Popescu-Brădiceni, Lazăr Popescu, Ion Trancău, Marius Iorga, Valentin Tașcu, Gheorghe Grigurcu, Ionel Jianu, Ion Pogorilovschi, Doina Lemny, Sorana Georgescu-Gorjan, Nina Stănculescu, Mircea Popa,

Barbu Cioculescu, Gheorghe Pavelescu, Constantin Zărnescu, Tudor Nedelcea, Liviu Ioan Sinculici, Constantin E. Ungureanu, Paul Rezeanu, Radu Șerban, Petre Gigea-Gorun, Lucian Gruia, Aureliu Goci, Nicolae Mareș, Vladimir Udrescu etc. Din cercetarea aplicativă a revistelor, am demonstrat că sunt cu toții animați de reliefaarea deschiderilor textual-tematice atât în domeniul literar, cât și în alte domenii convergente, cum ar fi istoria și teoria literară sau comparatismul literar.

Din punctul nostru de vedere, niciun scriitor sau om de cultură gorjean nu trebuie să se piardă în anonimatul greu întunecat al vremii sau vremurilor. Cu siguranță, subiectul prezentei lucrări de doctorat ar putea fi extins prin validarea altor nume reprezentative pentru localismul creator gorjenesc. Suntem convinși că există de-a lungul timpului și numeroase alte persoane care au contribuit la menținerea vie a interesului pentru literatură și implicit pentru cultură. Trebuie doar să le descoperim și să le includem în structura psiho-socială a locului. Doar în acest fel, spiritul creator al județului Gorj va dăinui peste ani și va fi o expresie a concretului, autenticului și contactului permanent viu cu înaintașii.

Considerăm că această lucrare de doctorat denumită *Literatura Gorjului. Începuturi, modele și spirit creator contemporan* va contribui la crearea unei imagini în ansamblu asupra literaturii județului Gorj, deoarece prezintă începuturile formării acesteia, îi descrie evoluția și conturează profiluri literare și culturale. Obiectivele cercetării au fost atinse și s-au respectat atât principiile deontologice absolut necesare obținerii unui astfel de demers, cât și valorificarea raportului potențial-performanță-succes. Perspectivele unor noi căutări rămân totuși deschise, dovadă că prezenta cercetare științifică poate fi extinsă.

În ansamblu, pentru mine lucrarea a însemnat o redescoperire a matricei gorjenești din care dintotdeauna am făcut parte. Cercetarea în sine a validat însușirea unor informații atât de prețioase, încât prin intermediul lor am depășit sufletește și scriitoricește granițele teritoriale ale județului. Fără îndoială, lucrarea *Literatura Gorjului. Începuturi, modele și spirit creator contemporan* constituie o provocare pentru orice cercetător pasionat de domeniul filologiei și rămâne un reper pentru spațiul literar gorjenesc.

Bibliografie generală selectivă:

Istorie și critică literară:

1. Barbu, Eugen, *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent. Poezia română contemporană*, București, Editura Eminescu, 1975.
2. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, București, Editura Minerva, 1986.
3. Cărăbiș, Vasile, *Istoria Gorjului*, București, Editura Editis, 1995.
4. Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Itinerarii prin cultură*, București, Editura Eminescu, 1982.
5. Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, vol. I, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969.
6. Lemny, Doina, *L-au întâlnit pe Brâncuși. Interviu și mărturii prezentate de Doina Lemny*, București, Editura Vremea, 2020.
7. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008.
8. Mazilu, Dan Horia, *Recitind literatura română veche*, București, Editura Ager, 2004.
9. Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, București, Editura Cartea Românească, 2008.
10. Piru, Alexandru, *Istoria literaturii române de la început până azi*, București, Editura Univers, 1981.
11. Ungureanu, Cornel, *Geografia literaturii române, azi*, vol I-Muntenia, Pitești, Editura Paralela 45, 2003.

Autori de referință:

1. Barbu, Victor, *Radiografia unui plămân*, lucrare apărută sub îngrijirea publicației *Gorjeanul*, Târgu Jiu, Tipografia Târgu Jiu, 1990.
2. Bădița, Artur, *În această ordine exist*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1981.
3. Bădița, Artur, *Viața de rezervă*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1986.
4. Butulescu, Valeriu, *Infinitul Brâncuși*, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2009.
5. Calotescu-Neicu, Al. C., *Epigrame*, colecția *Pământ și suflet oltenesc*, Craiova, Editura Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, 1935.
6. Calotescu-Neicu, Al. C., *Drept la țintă...*, Craiova, Editura Ramuri, 1941.
7. Calotescu-Neicu, Al. C., *Alte vremuri... altă lume...*, Craiova, Editura Ramuri, 1941.
8. Cănașvoiu, Ion, *Soare cu dinți*, Târgu Jiu, Editura Spicon, 1991.
9. Cănașvoiu, Ion, *Cobra regală*, ediție îngrijită de Viorel Gârbaciu și Constantin Popescu, Târgu Jiu, Editura C.J.C.V.C.T.P. Gorj, 1994.
10. Cârlușea, Zenovie, *Lythiada*, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2014.
11. Cepoi, Ion, *Scrisori de la Mila 0...*, Târgu Jiu, Editura Fundației „Constantin Brâncuși”, 1996.
12. Dănaș, Dumitru, Găvănescu, Aurelia, *Demiurgul*, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2013.
13. Deaconu, Călin, *De la o vreme la alta*, Târgu Jiu, Editura S. C. GORJEANUL S. R. L. Târgu Jiu, 1993.
14. Deaconu, Călin, *Carte de lângă inima mea*, Târgu Jiu, Editura „Al. Ștefulescu”, 1999.
15. Dragoș, Nicolae, *Scut de etern*, București, Editura Eminescu, 1974.
16. Dragoș, Nicolae, *Scrisoare în sat*, București, Editura Eminescu, 1975.
17. Dragoș, Nicolae, *Cu inima curată*, București, Editura Eminescu, 1977.
18. Dragoș, Nicolae, *Îngândurat ca pietrele munților*, București, Editura Eminescu, 1979.
19. Dragoș, Nicolae, *Scutier la umbra clipei*, București, Editura Eminescu, 1982.
20. Dragoș, Nicolae, *Fabule cu sau fără morală*, București, Editura Eminescu, 1984.
21. Goleșcu, Dinicu, *Însemnare a călătoriei mele Constantin Radovici din Golești făcută în anul 1824, 1825, 1826*, cuvânt înainte de Marin Bucur, București, Editura Eminescu, 1971.
22. Grigurcu, Gheorghe, *Un trandafir învață matematica*, București, Editura pentru Literatură, 1968.
23. Grigurcu, Gheorghe, *Trei nori*, București, Editura Tineretului, 1969.

24. Grigurcu, Gheorghe, *Salută viața*, București, Editura Albatros, 1972.
25. Lilă, Ion, *Hai să fim prieteni*, București, Editura Ion Creangă, 1981.
26. Lilă, Ion, *O poveste cu pantofi*, desene de Done Stan, București, Editura Miron, 1997.
27. Lupescu, Grigore, *Epigrame*, București, Editura Litera, 1977.
28. Mocioi, Ion, *Drum în timp*, Târgu Jiu, Editura Spicon, 1993.
29. Părăianu, Emanoil, *Suflete din popor*, Târgu Jiu, Tipografia și Legătoria de Cărți „Frații ALEXANDRU și TRAIAN NICULESCU”, 1914.
30. Pelimon, Alessandru, *Oștenii români 1877-78. Poesii*, Bucuresci (sic!), Noua Tipografie Națională C. N. Rădulescu, 1880.
31. Pelimon, Alexandru, *Impresiuni de călătorie în România*, București, Editura Sport-Turism, 1984.
32. Pelimon, Alexandru, *Catastrofa întâmplată boerilor în muntele Găvanul-1821*, București, Editura Fundațiunei I. V. SOCEC, [s. a.].
33. Șerban, Al. Doru, *Afurisisme piperate și rimate*, Târgu Jiu, Editura Spicon, 1990.
34. Șerban, Al. Doru, *Întâmplări pilduitoare*, Târgu Jiu, Editura Ager, 1993.
35. Șerban, Al. Doru, *La noi în sat. Fragmente poetice din cronici rimate*, postfață de Viorel Gârbaciu, Târgu Jiu, Editura Ager, 1993.
36. Șerban, Al. Doru, *Destinatarul cunoscut*, Târgu Jiu, Editura Ager, 1995.
37. Vâlcea-Tunși, Gheorghe D., *Cartea vacanței*, Târgu Jiu, Editura Ager, 1998.
38. Velican, Sabin, *Pământ viu*, București, Editura „Socec & Co.”, 1938.
39. Velican, Sabin, *Rusalin. Povestea viteazului din munți*, Târgu Jiu, Tipografia Nicu D. Miloșescu, 1945.
40. Velican, Sabin, *Împărăția luminii*, Târgu Jiu, Editura „Al. Ștefulescu”, 1994.
41. Velican, Sabin, *Încântare*, vol. I, Târgu Jiu, Editura „Al. Ștefulescu”, 1994.
42. Velican, Sabin, *Răzvrătitul*, vol. II, Târgu Jiu, Editura „Al. Ștefulescu”, 1995.
43. Velican, Sabin, *Poezii*, Târgu Jiu, Editura Ager, 1997.
44. Velican, Sabin, *Greșeala lui Dumnezeu*, Târgu Jiu, Editura Spicon, 1997.
45. Velican, Sabin, *Robii destinului*, vol. III, Târgu Jiu, Editura „Al. Ștefulescu”, 1998.